

سرمایه فرهنگی و کارکردهای آن در جامعه

سحر شتابان

سمر شتابان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرمایه فرهنگی و کارکردهای آن در جامعه

تالیف:

سحر شتابان

دانش آموخته رشته‌ی مدیریت فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

سمر شتابان

دانش آموخته رشته‌ی صنایع دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

انتشارات موجک

سرشناسه: شتابان، سحر، ۱۳۶۱-

عنوان و نام پدیدآور: سرمایه فرهنگی و کارکردهای آن در جامعه / تالیف سحر شتابان، سمر شتابان.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۷۳ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۴-۲۱۷-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: سرمایه فرهنگی

موضوع: *Cultural capital

موضوع: فرهنگ

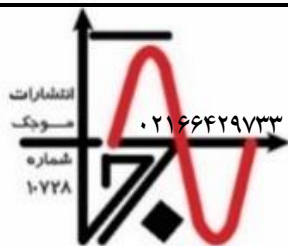
موضوع: Culture

شناسه افزوده: شتابان، سمر، ۱۳۷۰-

رده بندی کنگره: HD۵۳

رده بندی دیویی: ۶۵۸/۴۰۶۳

شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۸۸۱۶۴

انتشارات موجک

تلگرام: ۰۹۰۱۷۶۷۲۵۰۲ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز بخش: ۰۲۶۳۲۷۰۵۳۱۸ - ۰۲۶۳۲۷۲۱۸۱۹ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳ - ۰۲۱۶۶۴۲۹۷۳۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان: سرمایه فرهنگی و کارکردهای آن در جامعه

تالیف: سحر شتابان، سمر شتابان

مشخصات ظاهری: ۱۷۳ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۹، تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۴۶۰۰۰۰ ریال، شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۴-۲۱۷-۶

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات موجک محفوظ است. هیچ شخص حقیقی و حقوقی حق

چاپ و تکثیر این اثر را به هر شکل و صورت اعم از فتوکپی، چاپ کتاب و ... را ندارد. متخلفین به موجب

بند ۵ ماده قانون حمایت از ناشرین تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	پیش‌گفتار.....
۵	فصل اول: فرهنگ.....
۵	۱-۱ مقدمه .....
۷	۲-۱ ریشه‌ واژه فرهنگ .....
۸	۳-۱ مفهوم نظری فرهنگ .....
۱۱	۴-۱ تعریف فرهنگ .....
۱۹	۵-۱ فرهنگ از دیدگاه صاحب‌نظران داخلی .....
۲۲	۶-۱ تعریف فرهنگ از دیدگاه صاحب‌نظران خارجی .....
۲۹	۷-۱ خاستگاه فرهنگ .....
۲۹	۸-۱ تفاوت فرهنگ و تمدن .....
۳۳	۹-۱ محورهای جمع‌آوری مؤلفه‌های فرهنگی .....
۳۴	۱۰-۱ ویژگی‌های حوزه فرهنگ .....
۳۵	۱۱-۱ عناصر شاخص فرهنگ .....
۳۷	۱۲-۱ ظرفیت‌ها و قابلیت‌های حوزه فرهنگ .....
۴۰	۱۳-۱ فرهنگ اسلامی .....
۴۵	۱۴-۱ منبع‌تعالیم فرهنگ اسلامی .....
۴۹	۱۵-۱ اصول فرهنگ اسلامی .....

۱۶-۱ تمایزهای فرهنگ اسلامی ۵۲

فصل دوم: سرمایه فرهنگی ۵۷

۱-۲ مقدمه ۵۷

۲-۲ سرمایه فرهنگی ۵۸

۳-۲ تعاریف سرمایه فرهنگی از دید دانشمندان ۵۹

۴-۲ سرمایه و انواع آن ۶۱

۵-۲ مفهوم کلاسیک سرمایه ۶۳

۶-۲ مفهوم جدید سرمایه ۶۴

۷-۲ اشکال گوناگون سرمایه ۶۶

۱-۷-۲ سرمایه اقتصادی ۶۸

۲-۷-۲ سرمایه فرهنگی ۶۹

۳-۷-۲ سرمایه اجتماعی ۷۱

۸-۲ تاملی در نسبت سرمایه اجتماعی و فرهنگی ۷۸

۹-۲ مفهوم سرمایه فرهنگی ۸۰

۱۰-۲ فرهنگ از دیدگاه بوردیو ۸۵

۱۱-۲ سرمایه فرهنگی از دیدگاه بوردیو ۸۶

۱۲-۲ صورت‌ها و ابعاد سرمایه فرهنگی ۹۱

۱-۱۲-۲ سرمایه فرهنگی ملموس ۹۱

۲-۱۲-۲ سرمایه فرهنگی ناملموس ۹۲

۱۳-۲ انواع سرمایه فرهنگی از دیدگاه بوردیو ۹۳

۱-۱۳-۲ سرمایه فرهنگی ذهنیت یافته (درونی شده) ۹۷

۲-۱۳-۲ سرمایه فرهنگی عینیت یافته ۹۹

۳-۱۳-۲ سرمایه فرهنگی نهادی شده ۱۰۲

۱۴-۲ سرمایه فرهنگی از منظر پل دیماجیو ۱۰۴

فصل سوم: کارکردهای سرمایه فرهنگی ۱۰۷

- ۱-۳ مقدمه ۱۰۷
- ۲-۳ منابع سرمایه فرهنگی ۱۰۸
- ۱-۲-۳ خانواده ۱۰۸
- ۲-۲-۳ طبقات اجتماعی ۱۰۹
- ۳-۳ کارکردهای سرمایه فرهنگی ۱۱۰
- ۴-۳ سرمایه فرهنگی و آموزش ۱۱۱
- ۵-۳ سرمایه فرهنگی و نابرابری‌های اجتماعی ۱۱۱
- ۶-۳ سرمایه فرهنگی، طبقه و سلیقه فرهنگی ۱۱۵
- ۷-۳ سرمایه فرهنگی و مدیریت فرهنگی ۱۱۷
- ۸-۳ سرمایه فرهنگی، نابرابری‌های اجتماعی ۱۱۹
- ۹-۳ آسیب‌های سرمایه فرهنگی ۱۲۳
- ۱۰-۳ فرهنگ فقر (POVERTY CULTURE) ۱۲۴

فصل چهارم: سنجش سرمایه فرهنگی ۱۲۵

- ۱-۴ مقدمه ۱۲۵
- ۲-۴ شاخص‌های سنجش سرمایه فرهنگی ۱۲۶
- ۳-۴ نظریه سرمایه فرهنگی ۱۲۸
- ۴-۴ مفهوم سازی سرمایه فرهنگی در آثار متأخرین ۱۳۳

فصل پنجم: جمع بندی ۱۴۵

- ۱-۵ مقدمه ۱۴۵
- ۲-۵ سرمایه فرهنگی ۱۴۹
- ۳-۵ مفهوم سرمایه فرهنگی ۱۵۶
- ۴-۵ توصیف و تبیین سرمایه فرهنگی ۱۵۸

- ۱۶۱ ..... ۵-۵ اشکال سرمایه فرهنگی
- ۱۶۱ ..... ۱-۵-۵ سرمایه بدنی یا فردی (متجسد)
- ۱۶۱ ..... ۲-۵-۵ سرمایه عینی فرهنگی (عینیت یافته)
- ۱۶۲ ..... ۳-۵-۵ سرمایه نهادی و ضابطه‌ای (نهادینه شده)
- ۱۶۲ ..... ۶-۵ راهکارها

- ۱۶۵ ..... منابع
- ۱۶۵ ..... منابع فارسی
- ۱۷۲ ..... منابع انگلیسی

پیش‌گفتار

از میان جامعه‌شناسان معاصر پیربوردیو (۱۹۸۵) برای اولین بار واژه سرمایه فرهنگی را به عنوان عاملی موثر بر پیشرفت تحصیلی و شغلی افراد مطرح کرد. بنا به عقیده وی، سرمایه فرهنگی به عنوان یک عامل، زمینه نابرابری‌هایی را فراهم می‌کند که به پاداش‌های آکادمیک متفاوت برمی‌گردد و در بازگشت به واسطه فرآیند ابقاء و مشروعیت آن، به پاداش‌های اقتصادی و اجتماعی نابرابر منجر می‌شود (Katsillis & Rubinson, 1990:270). بوردیو از این رهگذر باز تولید فرهنگی را نیز مطرح می‌کند از طرف دیگر جیمز کلمن (۱۹۸۰) نیز برای اولین بار واژه سرمایه اجتماعی را همراه با مفاهیم مختلف مرتبط با آن تحقیقات آموزشی به کار گرفت. بزعم وی سرمایه اجتماعی باید با کارکردش تعریف شود و سرمایه اجتماعی شیء واحد نیست بلکه انواع چیزهای گوناگون است که دو ویژگی مشترک دارند. همه آنها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی هستند و کنش‌های معین افرادی را در درون ساختار هستند تسهیل می‌کنند (کلمن، ۱۹۸۸).

از نظر بوردیو تشابهات در سبک زندگی سبب عادات خاص در زندگانی می‌شود که در عین عملی بودن، پویا و فعال نیز می‌باشد. بر اساس مشاهدات علمی، نیازهای فرهنگی نتیجه و تولید تربیت و تحصیلات می‌باشند. اعمال و ترجیحات فرهنگی با سطوح تحصیلی و منشاء اجتماعی، دارای پیوندی تنگاتنگ می‌باشند. وزن زمینه‌ها و پیشینه‌های خانوادگی و تحصیلات رسمی که تأثیر آن بستگی زیادی به منشاء اجتماعی دارد، همراه با میزان مشروعیت بخشی سیستم آموزشی بر اعمال فرهنگی پایگاه بالاتر تعیین می‌گردد و در صورت کنترل سایر موارد، تأثیر منشاء اجتماعی در فرهنگ برتر، بیشتر می‌باشد (ibid:30).

به نظر بوردیو، سرمایه فرهنگی به سه شکل وجود دارد.

سرمایه بدنی و فردی: این سرمایه با کوشش، تجربه و استعداد فرد حاصل شده و با دارنده آن از بین می‌رود نمی‌توان آن را به دیگری واگذار کرد، مانند حافظه، مهارت‌های تجربی و رفتاری.

سرمایه عینی فرهنگی: مجموعه میراث‌های فرهنگی مانند شاهکارهای هنری، تکنولوژی ماشینی و قوانین علمی که به صورت کتب، اسناد و اشیاء در تملک اختصاصی افراد و خانواده‌هاست. این سرمایه، قابل انتقال به دیگران است این مالکیت انحصاری، به علت مجاورت و سهولت دسترسی و امکانات جانبی، تأثیر تربیتی و آموزشی بر روی مالکین آن سرمایه دارد.

سرمایه نهادی و ضابطه‌ای: این سرمایه فرهنگی به کمک ضوابط اجتماعی و به دست آوردن عناوین برای افراد، کسب موقعیت می‌کند مانند مدرک تحصیلی و تصدیق حرفه کار و کار این سرمایه نیز قابل انتقال و واگذاری نیست و به دست آوردن آن برای افراد بستگی به شرایط معینی دارد (روح الامینی، ۱۳۶۵:۳۴).

همچنین سرمایه فرهنگی یا توجه به نظر بوردیو در برگیرنده تمایلات پایدار فرد است که در خلال اجتماعی شدن در فرد انباشته می‌شود. کالاها، مهارت‌ها و انواع دانش مشروع، از سرمایه‌های فرهنگی هستند. بوردیو تحصیلات را نمودی از سرمایه فرهنگی می‌داند. سرمایه فرهنگی نقش بسیار عمده‌ای در اندیشه بوردیو ایفا می‌کند، جامعه‌شناسی مصرف و سبک زندگی بر همین سرمایه استوار است (فاضلی، ۱۳۸۲:۳۷).

در تعریف دیگر ریترز (۱۹۹۸) سرمایه فرهنگی را مجموعه نمادها، عادات واره‌ها، منش‌ها، شیوه‌های زبانی، مدارک تحصیلی و آموزشی، ذوق و سلیقه‌ها و شیوه‌های زندگی که به طور غیر رسمی، بین افراد انسانی معمول و شایع است تعریف می‌کند کالینز سرمایه فرهنگی را شامل منابعی چون مکالمات از پیش اندوخته و در حافظه، شیوه زبانی، انواع خاص و دانش و مهارت، حق ویژه تصمیم‌گیری و حق دریافت احترام می‌داند (ریترز، ۱۳۷۹:۷۲۵).

به اعتقاد صاحب‌نظران توسعه، سرمایه فرهنگی خود شاخصی از توسعه‌ی فرهنگی می‌باشد. با توجه به اهمیت تأمین سرمایه فرهنگی لازم است که سیاست‌گذاران فرهنگی شناخت کاملی از این سرمایه و برآوردی از رشد آن در اختیار داشته باشند و چگونگی تحولات آن را بدانند و منابع را برای تأمین این نیاز به گونه‌ای متناسب تخصیص دهند. عاملان اجتماعی در بعد اول بر اساس میزان کلی سرمایه‌ای که شکل‌های متفاوت آن دارا هستند و در بعد دوم بر اساس ساختار سرمایه‌شان یعنی بر اساس وزن نسبی هر یک از انواع مختلف سرمایه اقتصادی و فرهنگی که به صورت جداگانه دارا هستند، توزیع می‌شوند. مسأله مورد نظر از آن جهت حائز اهمیت است که نابرابری شدید در توزیع

سرمایه فرهنگی می‌تواند پیامدهای نامطلوب ذیل را برای جامعه به دنبال داشته باشد؛ محرومیت اکثر اعضای جامعه در دسترسی به منابع معرفتی، محدود شدن امکان بسط خردگرایی تعمیم یافته در عرصه‌های مختلف زندگی، نزول سطح مشارکت همگانی مؤثر در تولیدات و خلاقیت‌های علمی و فرهنگی، محدودیت در گردش اطلاعات و جذب دانش‌های نوین و کاهش ارزش تغییر در جامعه. در چنین شرایطی تغییرپذیری در جامعه کاهش می‌یابد و تغییرات اجتماعی کند و ناعقلانی می‌شود و اکثریت افراد جامعه نقش پیرو را بازی می‌کنند.

کتاب حاضر با هدف آشنایی خوانندگان با مباحث مرتبط با فرهنگ و آموزش‌های فرهنگی در جامعه‌ی معاصر، طی پنج فصل به شرح زیر تدوین و تنظیم شده است:

فصل اول به فرهنگ و جایگاه فرهنگ در جامعه اختصاص دارد.

فصل دوم پیرامون سرمایه فرهنگی نگاشته شده است.

در فصل سوم پیرامون کارکردهای سرمایه فرهنگی، مطالبی ارائه شده است.

فصل چهارم به جمع‌بندی اختصاص دارد.

سحر شتابان، سمر شتابان

پاییز ۱۳۹۹

از نظر بورديو تشابهات در سبک زندگي سبب عادات خاص در زندگاني مي شود که در عين عملي بودن، پويا و فعال نيز مي باشد. بر اساس مشاهدات علمي، نيازهاي فرهنگي نتيجه و توليد تربيت و تحصيلات مي باشند. اعمال و ترجيحات فرهنگي با سطوح تحصيلي و منشاء اجتماعي، داراي پيوندی تنگاتنگ می باشند. وزن زمينه ها و پيشينه هاي خانوادگي و تحصيلات رسمي که تأثير آن بستگي زيادي به منشاء اجتماعي دارد، همراه با ميزان مشروعيت بخشي سيستم آموزشي بر اعمال فرهنگي پايدگاه بالاتر تعيين مي گردد و در صورت کنترل ساير موارد، تأثير منشاء اجتماعي در فرهنگ برتر، بيشتري مي باشد (Ibid: ۳۰).

به نظر بورديو، سرمايه فرهنگي به سه شکل وجود دارد.

سرمايه بدني و فردي: اين سرمايه با کوشش، تجربه و استعداد فرد حاصل شده و با دارنده آن از بين مي رود نمي توان آن را به ديگري واگذار کرد، مانند حافظه، مهارت هاي تجربي و رفتاري.

سرمايه عيني فرهنگي: مجموعه ميراث هاي فرهنگي مانند شاهکارهاي هنري، تکنولوژي ماشيني و قوانين علمي که به صورت کتب، اسناد و اشياء در تملک اختصاصي افراد و خانواده هاست. اين سرمايه، قابل انتقال به ديگران است اين مالکيت انحصاري، به علت مجاورت و سهولت دسترسي و امکانات جاني، تأثير تربيتي و آموزشي بر روي مالکين آن سرمايه دارد.

سرمايه نهادي و ضابطه اي: اين سرمايه فرهنگي به کمک ضوابط اجتماعي و به دست آوردن عناوين براي افراد، کسب موقعيت مي کند مانند مدرک تحصيلي و تصديق حرفه کار و کار اين سرمايه نيز قابل انتقال و واگذاري نيست و به دست آوردن آن براي افراد بستگي به شرايط معيني دارد (روح الاميني، ۱۳۶۵: ۳۴).